

**1994. aastal Eesti Vabariigi territooriumilt parvlaevaga
Estonia sõjatehnika väljaveo asjaolude väljaselgitamiseks
moodustatud Riigikogu uurimiskomisjoni
istung protokoll nr. 17**

Tallinn, Toompea
Algas 13.11, lõpp 14.46

6. märts 2006 a.

Juhataja: Margus Leivo

Protokollis: Martti Lutsar

Võtsid osa: Margus Leivo, Evelyn Sepp, Jarno Laur, Trivimi Velliste, Ülle Rajasalu

Puudusid: K. M. Vaher

Kutsutud: Jüri Liim, Urmas Roosimägi

Päevakorras:

1. **Jüri Liimi küsitlemine. Arutelu**
2. **Urmas Roosimägi küsitlemine. Arutelu.**

1. Jüri Liimi küsitlemine. Arutelu

Margus Leivo tutvustas komisjoni liikmeid ja juhatas sisse koosoleku.

M. Leivo: Lähtume Riigikogu poolt meile antud kohustusest selgitada välja kas Estonia huku põhjuseks võis olla ka sõjatehnika vedu. Me oleme tänaseks kohtunud väga paljude inimestega, kes on meile andnud väga palju väärtuslikku informatsiooni. Meile etteantud ajapiirides, mis on poolt tundi, kuulama Teid ja esitame Teile küsimusi. Meil on siin selline kodukord, et me lähtume Riigikogu kodukorra seadusest ja seoses sellega palun Teid täita see formular, mille Martti Lutsar Teile ka ette loeb.

M. Lutsar loeb ette Riigikogu kodukorra seaduse § 22 ja 23 tulenevad uurimiskomisjoni õigused ja kutsutu kohustused.

E. Sepp: et kui lubad, siis ma veidi parandaksin eelmist sissejuhatust. Me kindlasti tahame välja jõuda selleni, et kas relvavedu võis olla Estonia huku põhjuseks. Aga enne seda me tahame selgitada, et kas ja mis ja kelle poolt ning kuidas relvavedu toimus. Ja siis edasi muud võimalused ja järeldused.

M. Leivo: Aitäh. Aga enne kui me Teile küsimusi esitama hakkame, palun öelge alguses oma nime, seda selleks et me salvestame oma vestlused. Ja ma alustaksin, sellise küsimusega, et kas Teil on midagi ilma küsimata, sellest perioodist rääkida.

J. Liim: Jüri Liim Alfredi poeg, sünniaasta 1940. Kindlasti on. Velliste teab millega ma olen tegelenud Eesti Komitees, küllaltki tõsiste asjadega. Ja paljusid asju Eestis saladuste kohta, mis venevägesid puudutas, mida ma omal ajal avaldasin, siis neid ei tahetud uskuda. Tulid välja, et on tõsi, palju aastaid hiljem. Estonia küsimusega ma hakkasin tegelema koheselt, arvestades et ma olin Paldiskis valitsuse eriesindaja, Kaitseministeeriumis töötasin ekspordina, mul olid erilised ülesanded. Teatud tutvusringkond kokku kujunes. Ja infot ma sain vaid sellisel põhjusel, et kui ma ei avalda infoallikat. Vahel oli nii, et ma ei saanud selle infoga midagi peale hakata ja see läks nagu ristsõna mõistatuse lahendamisega, kuidas lisainfot hankida. Estonia oli põhja läinud, sel hommikul – mul olid tollis tutvused, kuid mitte tõised, helistati mida teha, Estonia läks põhja, Estonial oli peal 15 kilogrammi osmiumi. Tollel ajal ma reaktoritega tegelesin, õppisin neid tundma. Praktiliselt ei saanud mind ära lollitada, ma õppisin neid tundma. Esindasin Eesti Vabariigi valitsust just reaktorite küsimuses Eesti Vene läbirääkimistel. Poolt tundi hiljem tuli teine kõne, et 150 kilogrammi, see

oli lausa utopia. Hiljem tuli välja et mõlemad andmed olid õiged, et osmiumi oli 15 kilogrammi, aga koos konteineritega koos kaalus 150 kilogrammi. Ma nendest asjadest ka kirjutasin, sest olukord läks ääretult ohtlikuks. Hr Velliste mäletab, et kunagi oli selline leht nagu Eesti Aeg. Ma avaldasin seal materjale, Jaan Vahtrasaare nime all. Hr Velliste teab Kautla kanti, teab mis ma seal olen teinud. Miks selline allkiri tol perioodil, minu Kautla kandi emapoolt liini vanaisa nimi oli Jaan ja talunimi oli Vahtrasaare. Selles osas tuli ka teine osa, see oli seoses Sostakovitsiga. Miks ma seda teile ütlen, sest kui need lood ilmusid, siis hakati Moskvast toimetusse helistama, et me tahame kohtuda selle ajakirjanikuga. Tookord oli toimetajaks Toomas Kümmel. Tema ütles, et meie oma ajakirjanikke välja ei anna. Moskvast tuli ikka kõnesid. Kümmel ütles, et sina selle supi kokku keetsid, sina käi nendega kohtumas. Mina nendega kohtusin, 4-5 korda, nemad tutvustasid ennast, mina ütlesin ka oma nime, ja et meie oma ajakirjanikku välja ei anna ja mina esindan seda ajakirja Eesti Aeg. Ja siis tuli välja et see osmium on pihta pandud Vene militaarkosmosekeskuse laboratooriumist. See oli ka laboratoorne osmium, mis on radioaktiivne. Teda kasutati, tol ajal mehitatud kosmoselaevade energeetikasüsteemides. 4-5 korda oli neid kohtumisi erinevates kohtades, dokumente ei näidatud. Ma eeldan et nad olid sellised isikud, sest nad olid väga põhjalikult informeeritud, mis kõik toimub. Ma ütlen teile, ette et ma kardan, et te Estonia huku põhjust ei saa mitte kunagi teada, sest nende kinnituste põhjal oli selle kauba tellija Israel. Te palusid te ka teatud dokumente, mul on väga palju dokumente, ma ei tea millised on teie soovid, paljusid tunnistusi ma võtsin ka videosse, hankisin dokumente, hankisin allveekaameraid. Mind nagu natuke hämmastas, et mina jõudsin teatud materjalini, aga riiklik komisjon sinna ei jõudnud. Ilmselt ei pidanudki jõudma. Ma olen sellest kirjutanud üpris palju, näiteks ka kaks kuud peale Estonia hukku ma esinesin Pärnus, seal oli psühhotroonikute päev. 2 tunnine loeng oli, see võeti ka videosse, ma küll nimetasin seda psühhopaatide päevaks – seal olid igasugused posijad ja nõiad koos. Ma juhiksin teie tähelepanu, arvestades teie auväärset kogu ja võimalusi, nõudke välja ja uurige, kes andis kaitsepolitseile käsu, koheselt peale Estonia hukku minna laevafirma kontorisse ära võtma kõiki dokumentaalseid materjale. Milliseid materjale ära võeti ja kes andis selle käsu. Krissapovits andis ühele inimesele materjalid, kui ta sai teada, et tullakse, see puudutas ka ..... dokumente. Mõni aasta see inimene hoidis neid materjale, siis ta andis need mulle, tingimusega, et tema kardab oma elupärast, ja ma saan teile need dokumendid anda lahkamiseks. Ja siis oleneb ju kõik teist, mida te soovite, et mis materjale, ma pean siis sinna sisse uuesti süvenema. Muide asju kirjutasin ka Harjumaas, kuis lõpp jäi avaldamata. Hakati korrigeerima jne. aga see ei puutu asjasse. Ta ilmus Harjumaas, pealkirjaga Estonia müsteerium, minu pealkiri oli Müsteeriumi Estonia- mis on kaksipidi mõistetav, et kuidas niisugused asjad üldse saavad toimuda. See mis puudutab nüüd militaarvedusid, paljud inimesed on minu juures käinud, küsinud üht ja teist, siis hakkavad intervjuusid andma, pannud omalt poolt juurde. Väga palju on soga lendu lastud, küsiks mis eesmärgil. Aga et mida sogasem vesi seda raskemini tuleb tõde välja. Materjale on tohtu palju, kui tõde on seal põhjas, siis tuleb sinna minna. Tuleb dokumente ka analüüsida, ütleme et kui dokumentides on number kaheksa, toon sellise robustse näite, see on siin kajastatud, siis sellele peaks järgnema number üheksa, mitte number kümme. Kaks auto järjekorra numbrit on vahelt ära jäetud. Üks nendest tuli pärast juurde, lõppu, teist enam juurde ei märgitud, kuigi ta laevale tuli. Need siin on kalku??? dokumendid, ma siis märkisin ära, millised numbrid on vahelt ära. Need on täisdokumendid (jagab dokumendid komisjoni liikmetele). Need on koopiad teile. Siin on veel autojuhtide nimed. Kuid öeldakse, seda et laev oli korras, siis laev ei olnud korras. Ma tegin siin

endale mõned märkused. Nüüd ma hüppan siia-sinna, Aga kuna te lindistate.. ma teatud väljavõtted võtsin, 18. august laadimine autotekile, enne seda ma nad läbisid tolli, kõik läbisid tolli. Laevameeskonnal ei olnud pärast enam koormat kontrollida, sest kõik oli plommitud. Kui vahel juhtus sündmusi, et midagi läheb lahti ja siis on seal hoopis teine kaup. Laadimisohvitser lubas laeva veel ühe veoauto viimasel momendil, cargo nimekirja seda ei pandud. Lisana on lisatud vaid üks auto. Kaks numbrit on vahele jäänud selles nimistus, mis ma andsin. See ei ole minu trükitud, see on ametlik, mille siis Kristapovits, kui ta teadis, et Kapo tuleb, ruttu, ruttu kõrvale toimetus, et hoidke seda nagu hingeõnnistust. Ja siis mitu aastat hiljem, kui nägi, et ma kirjutan, võttis minuga kontakti, et ma ei oska nendega enam midagi muud peale hakata.

M. Leivo: Aitähh, nüüd kindlasti on tekkinud palju küsimusi, ma kasutan komisjoni esimehena kasutan õigust küsida esimesena. Kas teie näete konkreetselt sellel veol, mida te väidate, et siis 15 kilogrammi ja siis 150 kilogrammisel konteineril ja Estonia hukul omavahelist seost? Või on need juhused?

J. Liim: Juhuses ma kahtlen, juhus on see et oli torm. Juhus ei ole ka see, et on Estonia ja Estonia peal veeti kaupa. Kaupa veeti pidevalt, Eestist kaupade väljavedu alustas juba Olseni firma, üks Norra ärimees, kes venelastega väga palju kaupa välja vedas. Alustas Paldiskist juba. Ma eeldan siiski, kas nad said selle kätte või ei, kuid vene informatsiooni põhjal oli selles sektoris tol ajal, see on ka venelaste ekstreemsetes tingimustes lahinguõpete välja viimine allveelaevadele, nende kinnitusel oli vähemalt kaks allveelaeva selles sektoris tollel ööl. Miks ma panin sinna ka ühe Rootsi allveelaeva, mis seal toimus, midagi seal toimus. Näiteks üks situatsioon on, ma olen sügavalt veendunud nende tunnistuste põhjal, mul on ka ülekuulamisprotokollid nende tunnistajate osas, ametlikud, politseipitsatid peal, välismaalaste, mitte meie inimeste osas. Soomest, Rootsist, Taanist, väga mitmed tunnistused ütlevad, et laevas toimus plahvatuslik löök, ja et autotekil toimusid väga kummalised toimingud. Ma eeldan küll, et mingi aktsioon toimus, ma olen ka öelnud ka vene televisioonis, ühes Moskva saates, Estonia hukutas kurjade jõudude poolt, nii sisemiste kui välimiste. Ma olen veendunud, et laeval oli plahvatus, see mida Behmis leidis, see tuleb välja värvifotol, ma väga robustselt teile ütlen.. laeva kere on metallist ja kui laevakere alumine osa on värvitud sinisega, iga värv kui ta saab kuumutada, siis kui ta saab kuumutada, siis selle kuuma tsentrumis ta kõrbeb ära või kaob täielikult ära, et mida kaugemale sellest kuumatsentrumist seda vähem on värv kannatanud ja siis ta hakkab taastuma. Vat selles tsentrumis, kus see liivakuhi on värvid niimoodi taastunud. See värvifoto on mul olemas. Ja kui nad tulistasid laeva veealuse külje pihta - käis tugev plahvatuslik löök, need tunnistused on olemas. Siis tasuks vaid ainult sukelduda ja uurida milline radioaktiivne paarikümne meetrine objekt maeti liiva alla Estonia lähedale. Nende ohvitseride nimed on teada. Teil oleks tööd väga palju. Ainult mina pean sukelduma nendesse materjalidesse, neid sorteerima, aga seda ma kinnitan, absoluutselt et pidevalt käis Estonial kaubavedu. Kuid ma ei saa seda kokkupanna eesti Vabariigi valitsusega, vaid mafioosolike jõududega.

M. Leivo: Palun komisjoni liikmed.

E. Sepp: Ma pean ennast füüsikas ja keemias suhteliselt tagasihoidlike teadmistega inimeseks. Et selle radioaktiivse aine kohta, et ma ise hiljaaegu, samasuguse mõttekäigu üle vaevasin pead, et laeva nõ matmine ei ole tavapraktika. Aga küll selliste analoogsete sarkofaagide alla maetakse jääke, et mis seisus... et oletame et see nii on, et inimesi sinna saata ei saa .. ma kujutan ette et see võib olla elule ohtlik. Et

mida teoreetiliselt on võimalik uurida kui seal selline radioaktiivne aine on, et mida üldse on võimalik teha. Või on see sealt juba kõrvaldatud.

J. Liim: teie arutelu on üpris õige, et loogiliselt lähenedes ei peagi olema füüsikas ja keemias sugev. See annab mulle ka võimaluse mõelda milliseid materjale teile esitada. Eesti riiklikule rahvusvahelisele komisjonile anti materjale pisteliselt. Ka näiteks laeval tuukrite liikumise osas laeval, need tükid lõigati teatud sektoriteks välja. Kuid ma kinnitan teile, et teatud materjalid näitasid ka seda et laeval teatud tekkide ja kajutites toimus totaalne läbiotsimine tuukrite poolt, tuhniiti isegi madratsite alt, et mida otsiti. Ja kas on radioaktiivne või ei ole, et ta asub tugevas tinakonteineris, ise ta on nagu väike pörsas, ei ole suur. /E. Sepp: võib see olla kohver?/ Kohvris ta kindlasti mitte, kuid talle võib kohvri ümber panna, ta võib ka tavalise sõiduauto pagasnikusse panna. Ei ole mingit probleemi, ta mõõdult on väike, kuid kaalult raske. Need materjalid, mis näitavad, et mingi radioaktiivse objekti, mille pikkuseks on kakskümmend meetrit, mida avastati kajaloodiga ka Estonia vraki nina ees. Ja siis oli ta kadunud, lohistamise jäljed. Ja kui siis seal lähedal tekib mingi kuhi, kuhu kuhjati kruusa peale, et on radioaktiivne kiirgus. Rootsisis need asjad liikusid läbi, et mis siis seal oli. Et kui ma teile panen need asjad, siis seal on nimed peal. Et ma veel kord tänan nende küsimuste eest, siis ma saan aru mida te tahaksite.

M. Leivo: Meie eesmärgiks on selgeks saada siia kutsutute abiga või jõuda tõele lähemale ja saad selgust täna, aastate tagant, mis tegelikult Estonial toimus. Me oleme tänulikud teile nende materjalide eest. Küsimusi veel.

T. Velliste: Kas on võimalik või tõenäoline, et toimus kaks sündmust lähestikku, et oli torm, et torm lõhkus selle vööriluugi ja samal ajal toimus ka plahvatus. Kas need kaks sündmust võisid toimuda lähestikku.

J. Liim: see on üpris reaalne. Kuigi öeldakse, et laeva visiir oli korras, ei olnud korras. Selleks et vesi läbi ei tungiks, sinna topiti madratseid. See on lausa näha, kus maale vesi on teda pidevalt töödeldud. See on teatud tase, ma ühe värvi foto tõin kaasa, ma ei anna teile, ma pean koopia tegema. Vaadake ise, kas sellises olukorras saab nimetada et laev on korras.

E. Sepp: mis ajal see foto on tehtud?

J. Liim: see on natuke enne Estonia hukku. Sama puudutab ka visiiri ja rampi. See lasi vett läbi, kusjuures võtsin ka elavad tunnistused, kes seda visiiri remontisid, et seal olid lausa praod sees, mis värviga kaeti. Ma võtsin need videosse, kui ma teatud sektoris käisin, siis mul löödi ka kaamera puruks, tungiti kallale, et mida te mõtlete...palju probleeme, et miks ma hakkasin kirjutama sellise varjunime all.

T. Velliste: mul on täpsustav küsimus. Kas sul on olemas mingisugune ettekujutus, inimeste vahelistest seostest või suhetest, et need inimesed töid kaupa laeva peale, nimetame siis seda salakaubaks, et milline oli nende koostöö laevameeskonnaga ja laevafirmaga ja kui palju seal tegutsesid Eesti ametivõimud. Ja kui palju nad olid võimelised üldse jälgima, tolli ametnikud ja

J. Liim: [redacted] kui [redacted]
[redacted] ja [redacted] Kui [redacted]

[redacted] Selle [redacted] See [redacted] Teda [redacted]
[redacted] Nii et lõbu on palju. See mis puudutab enne kõige, oli asjaga seotud toll, kuid teatud tellimusi teostati ka laevafirma poolt. Ma ei välista, et ka teatud valitsuse liikmete poolt, kuid ma ei usus et valitsuse kolleegiumist otsustati, et nüüd seda või teist vedada. Ma ei usu seda. See on võimatu, see oleks ammu välja tulnud. Laeva

meeskond ei saanud, ei tohtinud kontrollida neid konteinereid. Kuid sugugi ei saa välistada, et nad ise neid pisikesi pakendeid kaasa tõid, ega keegi neid ei kontrollinud. Kes kuidas laeva läks ja kaasa viis. Ja kui võrd tõsine läbiotsimine sõiduautode, kaubavedu käis pidevalt, aastate viisi. Eriti sel perioodil, kui venevägi oli veel siin. Mul olid teatud volitused, niivõrd suured volitused, et ma sain vene lennukite – lahinglennud kinni panna, et kõike võite osta, aga ainult ostke väga palju, me toome suurte transportlennukitega teile Ämari lennuväljale. Kui te tahate võite osta ka taktikalist tuumarelva. Selles osas ma tegin Ants Laaneotsale raporti, et vaadake kõik mida pakutakse, kümme korda odavamalt kui välisriigid. Küsisin, et siis kas teil siis arvel ei ole. Vastati, et ani valjajutsa vezde.

Ü. Rajasalu: Ma mõtlen selle ametliku lõppraporti peale, meie komisjoni liige oli seal kapten Laur. Tema ju oli nõus, selle nõus selle lõppraportiga ja ma olen ka täna rääkinud meremeestega ja nad on üsna selgelt veendunud, et ta nii oligi, nii nagu seal lõppraportis on. Et need poldid seal katki läksid. Et mis teie arvamus oleks ja teine, et kes oli siis selle osmiumi ostja sel juhul, Rootsi oleks pidanud ju saama selle asja ülestõstjaks aga tegelikult ta on saanud maha võtjaks.

J. Liim: jah nii käib äri normaalses maailmas, aga Rootsi oli lihtsalt vahepaus, sealt ta pidi ta minema Saksamaale, see osmium ja sealt kas otse Israeli. Või läbi Egiptuse Israeli. Niimoodi rääkisid, need vene tegelased, kellega ma kohtusin, aga need on kõik ehku põhjal, sest kes see annab mulle pabereid, et nii oli. See on võimatu.

Ü. Rajasalu: Aga kapten Laur, kas te tunnete teda?

J. Liim: Ja ma teda olen näinud, ma ütlen, et skandaal oli liiga suur ja see oli teatud määral tellimus, sest kõiki nende dokumente, neid ei arvestatud, paljusid asju üldse ei arvestatud. Kuid mul oli ka teine info, et 2 veoauto täit koobaltit tuli laeva. Kumbki kaaluga 20 tonni. Ühte koormat öeldi et organiseeris peale EMEX, kes teise organiseeris, ma ei tea. Öeldi et teine tuli venemaalt.

Ü. Rajasalu: mis on samamoodi radioaktiivne?

J. Liim: Ei. See ei ole. St mitte nii kolossaalselt, et keegi ei julge teda näpuga puudutada. Kuid koobalti koormaid on ka enne Eestis liikunud, mis jäid politseile vahele. Ja kõrged härrad selle kinni matsid. Oli ka selliseid perioode. Te tookord saite rahulikumalt elada. Tookord olid kolossaalsed olukorrad, kui mõtled et mis siin tehti, need on kujuteldamatud. Need 90-ndate aastate algusaastad. Eriti need vene jõud. Kui nüüd öeldakse, et Paldiskist toodi mingit salajast tehnikat. Paldiskist ei olnud, mitte mingisugust salajast tehnikat võtta. Sest see reaktor oli suhteliselt vana, kuid läbi Paldiski – kaudu - võidi tuua küll, aga mitte tuumakeskusest, seal oli kõik maha müüdnud.

J. Laur: Minu küsimus seondub sellega, et see asi hakkas uuesti hargnema sellest, et Rootsi tolliametnik, tõi välja olukorra, kus neil oli kästud teatud veoseid kontrollimata riiki lubada. See eeldab seda, et Rootsi tollile pidi keegi selle korralduse andma. Nüüd on kaks variant. Te ise ütlesite, et Eestis ilma tolli teadmata need kaubad sinna ei võinud sinna sattuda.

J. Liim: absoluutselt välistatud.

J. Laur: Mis viitab nii sellele, et see ei saa olla mafioosne ette võtmine. Kui võrd Eesti tollile võis maffia anda korraldusi, aga Rootsi tollile vaevalt küll.

J. Liim: Kõik on õige, ma väljendasin ennast niimoodi, et valitsuse koosolek ei saanud otsustada, kui ei saa välistada, et mõni valituse liige andis seda. Kui oleks terve kolleegium seda teinus, siis oleks see ammu välja tulnud. Keegi oleks ikka rääkinud. Seda ei saa välistada, sest taolised käsud antakse väga kõrgel tasemel, sest muidu ei kuulata. Ja toll oli käsuamet. Tolli oli riiklik struktuur ja tooli absoluutselt

käsitada ei saanud laevafirma. Kuid teatud kompensatsioonide korral võisid alluda ka laevafirmadele. Tollele ajal oli kõik müüdav ja ostetav.

Ü. Rajasalu: Mis te arvate, kas selle Kristapovitsi mõrv ja ma juba siit lehest loen, et võivad olla omavahel seotud aga kus see seos siis tugevalt oli siis?

J. Liim: No Kristapovits oli asjadega tugevalt seotud, ta oli KGB struktuuris üks tähtsamaid tegelasi. Kes tegeles just organiseeritud kuritegevusega, maffiavaldkonnaga, narkootikumidega, kõik niisugused olulised kaubad. Ta juba nõukogude ajal tegeles sellega. Kuid tulid teatud tunnistused, inimeste tunnistused, et Kristapovitsi maha laskmine ei toimunud nii, nagu politsei seda rääkis, ei toimunud püstolist TT, vaid summutiga Kalašnikovi automaadist. Milline, ma ei tea teatud tunnistuste järgi, kuivõrd tõsine see on, kas see läheb utoopia valdkonda, milline valmistati ette ja.../arusaamatu/... See võib olla absoluut muinasjutt, tollel ajal liikus palju soga. Kuid kui juba ühest püstolist nii palju .... ja niivõrd lähedalt, see on võimatu.

T. Velliste: Kas siis sinu hinnangul Kristapovitsi mõrvamine oli selletõttu, et ta võis teada liiga palju ja võis olla osaline selles kaubaveos. Või siis astus sellele vastu ja takistas seda kaubavedu.

J. Liim: nii palju kui mina tean, tollel ajal olid Kristapovitsil omad veosed, kuid mitte nii tõsised, kuid ilmselt oli ka konkureerimine. Ma olen üpris veendunud, et Kristapovitsi mõrv ja Estonia hukk oli seotud, sest ta teadis liiga olulisi asju.

T. Velliste: aga kummalt poolt seda sa ei oska öelda. Kas ta oli maffia poole peal? Ja kas ta oli Eesti Vabariigile lojaalne.

J. Liim: Ei ta ei olnud maffia poole peal, ta oli ikka riigivõimupoole peal. Jah ta oli lojaalne. Tunduvalt rohkem kui mõni teine.

M. Leivo: Me oleme töötanud oma ettenähtud aja, kas komisjoni liikmetel on veel küsimusi. Ja kas meie järgmine külaline on kohal.

M. Lutsar: jah.

M. Leivo: kas on küsimisi.

T. Velliste: Ma küsiksin seda Laaneotsa asja, et sa tegid raporti. Mis Laaneots vastas.

J. Liim: Laaneots vastas, et Vene relvasid meil vaja ei ole. Laaneots ei tahtnud uskuda ka seda kui palju on Eestis Vene väel sees tehnikat, ta ütles et ei ole, et sa ajad pada. Ma hankisin tookord lennuki ja tegin aerofotod. Siis ta ütles, et on jah nii palju sees, aga venelased ütlesid et ei ole.

E. Sepp: kiire küsimus, võimalik, et ei ole kiirelt vastata. Kas on põhjust vaadata ka mõne valdkonna ministri poole nagu tõsisemalt, eeldades, et keegi võis olla nõ soovi või käsu andja.

J. Liim: Tollel ajal paljud taolised asjad otsustas kaitseminister, kuid ma ei ütle et ta ka seda küsimust otsustas. Kuid ka tema ametnikud. Tollel ajal pandi mitmeid koormaid liikuma ühele või teisele poole, mida otsustas mingisugune väike ametnik oma allkirjaga. Kuid kõikide nende varade ja nende küsimustega, näiteks need, et nõukogude armee varad kuuluvad Eesti Vabariigile, so oli ülemnõukogu minu pakkumine. Ma võtsin eeskujuks Gruusia, kes oli seda juba teinud. Kuigi midagi ei juletud üle võtta. Et mitte venelasi ärritada.

M. Leivo: Komisjoni esimehena ma tänan teid. Ja enda poolt ka, et te tulite jua meie küsimustele vastasite. Te viitasite siin mitu korda selle jutuajamise käigus, et lisamaterjalidele, mis teil on olemas ja meile lubasite.. Ma palun teil seda kindlasti esitada. Teiseks ma tahan teile öelda, et me võime tahta teiega kohtuda veel kord.

J. Liim: Ma ütlen nende materjalide osas, ma hankisin kolme laboratooriumi materjalid, kes lahkasid et kas oli plahvatus või ei olnud. Mul on 1 nendest originaalidest.

Ü. Rajasalu: mis see laboratoorium vastas?

J. Liim: Praktiliselt et oli küll. Et plahvatus toimus. Paljud inimesed on minu juures käinud ja siis hakatakse tegema avaldusi, pannakse oma jagu fantaasiaid, juurde jne.

M. Leivo: Estonia komisjon ei ole teinud mingeid avaldusi meil oleva informatsiooni baasil ja ei kavatsegi teha.

J. Liim: Ei, ma väga toetan teie komisjoni, sest teid ei saa keegi suruda.

M. Leivo: Aitähh.

M. Lutsar: Et siis täpsed komisjoni uurimisküsimused on selles kutses mis te saite.

J. Liim: materjale on lademetes, et nendest koopiaid teha.

Ü. Rajasalu: me saame siin ka koopiaid teha.

Toimus arutelu, materjalide komisjoni liikmetele toimetamise suhtes. Martti Lutsar tegeleb.

2. Urmas Roosimägi küsitlemine. Arutelu.

Toimus arutelu elulooandmete üle. M. Leivo juhatas sisse päevakorrapunkti.

M. Leivo: Meil on täna au kohtuda kolonel Urmas Roosimäega.

M. Leivo tutvustas komisjoni liikmeid, ülesandeid, kodukorrast tulenevaid õigusi ja kohustusi nii komisjonile kui ka esinejale. Allkirjastati vastav dokument.

M. Lutsar tutvustas põhjusi, miks komisjon soovis kutsutuga kohtuda.

U. Roosimägi: see et ma olin kõrgel sõjaväelisel kohal, see ei vasta tõele. Ma olin Hiiumaal tookord. Riigikaitse osakonna ülem Hiiumaal. See et ma andsin Rootsi televisioonile, see oli peastaabi poolt palve, et aidata. Ja ega mul mingeid põhjalikke andmeid ei ole. Ma võin teile lihtsalt öelda seda et kui me läheme tagasi aastasse 1994....

M. Leivo: ma hetkeks katkestan. Õelge oma nimi, salvestuse jaoks.

U. Roosimägi: Mina olen kolonel Urmas Roosimägi, Tapa Väljaõppekeskuse ülem. Selles Rootsi intervjuus.... muideks Rootsi Ringhääling vabandas ametlikult minu ees, saatis mulle ka paberi, sest sellest intervjuust olid välja lõigatud teatud sõnad. See intervjuu oli niimoodi ülesehitatud, et mina istusin seal paadis ja koos rootslastega laadisin neid relvi. Tegelikult ei ole. Küsimus oli minule see, et kas mina võin oletada, mis seal võis olla. Kõik. Kui me läheme sinna miljöösse aastal 1994, vene väed lahkuvad, see toimub sama mis oli Saksamaal, kui vene väed lahkuvad, siis oli võimalik hankida ükskõik mis varustust. Relvastust, kes mida huvitas. Nii kui veneväed hakkasid lahkuma, siis väga palju oma huvi hakkasid ilmutama just rootslased. Miks just rootslased. Sellepärast et rootslastel on oma sõjaväe tööstus, soomlastel ei ole. Mingil määral norrakatel ja taanlastel ei ole. Rootslastel on väga tugev. SAAB ehitab lennukeid, on radarid ja õhutõrjevahendid, kandvad raketikompleksid ja küllaltki head tankitõrjerelvad. Ja nagu alati sellel puhul käib, mina nimetaks seda tööstuslik spionaaž, tolele ajal oli siin kõik saadaval. Ja ma võin oletada, mida rootslasi võis huvitada. Lennukid ja lennukielektronika, vaevalt, sest Nõukogude Liidus lennukitel ei olnud head elektronikat. Mina kaldusin arvamusele, kui tugineda rootsi tolli arvamusele, mis ta seal nägi ja kogustele, oletan, see on õhutõrjerelva jupid, sellepärast et õhutõrje ja radarid on väljaehitatud nii, et seal on väga tähtsad tehnilised lahendused. Ja kui sa saad näiteks mingisuguses süsteemis teatud sõlmeloki kätte, siis sa tead kuidas see radar töötab. Ja seoses sellega, et Nõukogude Liidu radarid ja õhutõrje kompleksid on ühed parimad. Nagu on teada, et lennukite elektronika on halb, siis radarid ja õhutõrjerelvastus on väga hea. Need olid need jupid, mida viidi siit sinna. Vaatame, et need jupid mis siit sinna viidi, need olid ütleme, Nõukogude Liidu ajal salastatud – „sekretnaja”. Küsimus on kas Eestis

oli tol ajal saada nõ „soft sekreetnaja” juppe, ma arvan et oli küll, sest siin oli õhutõrje kompleksid viimased, S300, mis on ka praegu Hiiumaal, minu teada ei ole venelased seda kellelegi müünud. Ja seda kõike oli saada. Kujutage ette situatsiooni, et Rootsi luure või mis iganes, rohkem tegutses seal vist sõjaväeluure, ta tuleb siia ja hakkab praportsike püüdma, et müü mulle midagi. Ma ei usu, ma isiklikult olen veendunud, et Eestis olid vahendajad, kes astusid kontakti ja kes ostsid neid juppe, kes said vahendustasu, vot sealt peab otsima ja see ongi kõik mis ma saaksin teile öelda.

T. Velliste: küsiks täpsustavalt vahele, et kui tegemist oli 94. aasta septembriga, kui veneväed olid välja viidud. Va Paldiski. Küsimus on, et teie hinnangul, need asjad mis rootslasi eriti huvitas, kas need olid varem viidud, millised olid need aastad millal kõige rohkem neid viidi ja kas need asjad, kas nad olid siin olemas või toodi nad Venemaalt ja Eesti oli ainult transiidikoht.

U. Roosimägi: siin peab teadma seda vene süsteemi, kuidas neil on ehitatud. Ega see vene süsteem on ka praegu, et teatud ülemus võib maha kanda teatud summaliselt asju. See protsess hakkas pihta siis kui see otsus vastu võeti, et tuleb lahkuda. Siis hakkas müügiprotsess kohe pihta, sest teatud ülemusel oli lubatud, 30, 40, 50 tuhat. Küsimus on selles, et kui kõrgel tasemel, see diil oli tehtud. Kas diil oli, et rootslased ostsid näiteks pataljoniülema käest või Tondi deviisist, näiteks siin oli selline raketikompleks nagu „herilane – assa” modifikatsioon 9K3B2, see oli selline hea kompleks, või see diil oli tehtud rea tasemel. Ringkonna tasemel, ja siis need jupid olid tarnitud siia kogu ringkonnast. Mina tean, et siin diil tehtud, Abdurahhmanov oli siin meil. Käisime temaga rääkimas, ja ta ütles, et poisid ei ole mingit probleemi. Ma jätan teatud radarit teile, aga siis meie vapper Kaitseliit tegi paar eksimust ja Abdurahhmanov vihastas ja viis kõik välja. Sest kohaliku tol ajal korralagedus oli nii suur, et alates deviisi ülemast ja ringkonna ülema asetäitjast, olid täitsa vabad käed, et mida ta viib välja ja mida ta kannab maha, mis iganes, Väga raske, siit ringkonnast on ühtteist saada, vene süsteem oli välja ehitatud, nt need väed mis olid Saksamaal, Poolas, Tšehhis, need olid suure sõja puhul vaid esimeseks nädalaks. See oli puhvertsoon, ja teine tsoon oli siis Valgevene, Eesti jne. Siin olid kõige moodsamad. Ma tean et S300, peale seda kui Kasahstanis käisid lahinglaskmised läbi, ta siia ilmus 4 kuu pärast. Kui te Hiiumaal olete käinud, siis Rohukülalt paremat kätt, siis on selline vare, seal ta seisis. Ja peale seda kui Rust Punasele väljakule maandus, siis need meie Eestis olevad raadiotehnilised komponendid said ka viimased radarid. Need võtsid Rusti, kohe kui ta Helsingist startis. Need töötasid väga hästi. Need olid viimased.

T. Velliste: Kas nende asjade välja viimine nõudis ka koostööd mõningate Eesti võimudega või toimu see Eestis teadmata?

U. Roosimägi: noh, mina võin ainult arvata. Kujutame, et te olete rootsi sõjaluu, et väed hakkasid välja minema. Teil on võimalik ühte teist saada, kuhu te pöördate siis.

T. Velliste: Eesti sõprade poole loomulikult.

U. Roosimägi: mina seda pole öelnud.

M. Leivo: Ma tänan. Ülle Rajasalu palun.

Ü. Rajasalu: 92-95 olite Hiiumaal, sealse Riigikaitseosakonna ülem. 94 aastal te andsite Rootsi televisioonile intervjuu.

U. Roosimägi: ei see oli 2004. Ajakirjanikud teevad omavahel tihedat koostööd, rootslased, kui see toll avastas, kõik pöördusid siia. Helistas mulle, et sa olid sellel ajal õhutõrje spetsialist, et mida viidi välja, Nad käsid Tapal, ja mina võin oletada, et kahjuks või õnneks mina ei näinud seda, mida nägid tolliametnikud. Kui mina oleks näinud, ma ütleks täpselt teile, ma ütleks isegi relva modifikatsiooni ja väljalaskeaasta. Aga ma ei ole näinud ja ma võin vaid ette kujutada. See ajakirjanik

kes tegi rootsi TV-le selle intervjuu. Ja ta jättis selle „ette kujutada” välja. Ja tegigi sellise ilusa intervjuu, Ja keegi siin Eestis nägi seda ja sai väga pahaseks ja algatati juurdlused jne.

Ü. Rajasalu: Pidevalt on siin püsti olnud selline „oma-võõras” süsteem lennukitele. Venelastel oli olnud selline süsteem, et ...Kas see võis siis olla üheks põhjuseks, miks Estonia läks

U. Roosimägi: Jah on olemas selline süsteem. Aga mina ei spekuleeriks, et see võis olla üheks põhjuseks. Me peame täpselt võtma välja kas on midagi väga väärtuslikku Eestis tollel ajal. Siin oli see tuumaobjekt Paldiskis, sellest ma ei saa teile mitte midagi rääkida, mina ei tea. Õhutõrjest, kõige väärtuslikum asi, mis hõlmab kogu riiki, kui te mäletate – Bilenkov, ajas MIG 25 omal ajal. Väga suur katastroof oli , mitte lennukile aga... läks ära siis. Väga suur katastroof oli siis kogu süsteemi jaoks, et on olemas süsteem „oma-võõras”. Tol ajal oli Krem??? – 2 süsteem, ta oli analoog, mitte digitaal. Mis see tähendab, see tähendab seda et radarid on primaarsed ja sekundaarsed, st lennuk lendab, ja temal on transponder ??? sees, ja ta siseneb kuhugi õhuruumi ja ta annab kogu aeg signaali. Ja siis need tsiviilradarid võtavad need signaalid ja täpselt määravad, kus ta on. See radar, kes määravad signaali, saavad näha et see on see lennuk siis ta küsib, kas sa oled oma. Ja siis kui on vastav aparatuur peal, siis ta vastab, jah ma olen oma. Ja kui sul on vastav aparatuur peal, siis sa võid siseneda, ükskõik kuhu Nõukogude Liidu või Venemaa õhuruumi ja lennata seal täiesti vabalt ringi. Peale seda, ütlen ainult summa, Kremi välja vahetamine kogu Nõukogude Liidu süsteemis, 6 miljardit rubla. See oli kolossaalne raha. Kujutage ette nüüd on parool, ma olen seda näinud, ta on kohvri suurune. Ta on digitaalne, rahu ajal koodid muutusid iga 12 tunni, sõjaajal iga 4 tunni järel. Sinna pannakse mingi kiip sisse ja siis ta hakkab ise muutma. Olid jutud, et püüti seda osta Saksamaal, tookord Saksamaalt. Tookord paluti selle eest kas kolm või viis miljonit dollarit selle süsteemi eest. Ma ei tea kas läks diiliks või ei läinud. Õhutõrjed on nii rääkinud. See süsteem oli Eestis olemas.

T. Velliste: Täpsustan selle kohta, kas on võimalik kommenteerida intuiitiivselt, kui täpselt ei tea, kui tugev ja tõhus oli vene vastuluure, kui hästi vene luure paljastas, et kui mingi ringkonna ülem tegi mingi diili ja sõjaväe vastuluure sai sellele jaole.

U. Roosimägi: selle küsimusega ei tegele nüüd sõjaväe luure. See on Gru, GRu-1 on natuke teine ülesanne. Te teate KGB jaotussüsteemi. Vägedes oli niisugune asi, on selline mõiste nagu „ asobaja odel o KGB”. Nt kui mina olin Hiiumaal, riigikaitseosakonnas, siis seal mind seal kureeris..., sõjaväes oli siis KGB käepikendus .. OO-KGB, see ei ole sõjaväe luure, tema pidi võitlema spioonidega, jne. temas omas oma agentide, kaastööliste, koputajate võrku. Ja tema ei allunud kohaliku väeosaülemale. Temal oli oma. Nt oletame, et mõni OO-KGB mees avastas, et niisugune asi on müüdud. Siis ta pidi sellest kohe ette kandma, ringkond, Moskva. Need ei allunud kohalikele võimudele. Ma ütlen, et nende küsimustega vastuluure tegevusega kohalikul tasandil tegelesid eriosakonnad - „ossobaja odel KGB”. Tavaliselt rügemendi suuruses üksuses neid oli kolm inimest. Välismaa rügemendis neid oli neli.

T. Velliste: ma pean kahjuks koosolekult ära minema, ma ainult selgitaksin, mis ma küsisin, et kui ohtlik oli neil vene polkovnikute seda äri ajada, nad riskisid ju oma peaga. Kui nad vahele jäävad. Mõte oli see.

U. Roosimägi: Kui see küsimus tekkis ja rootslased .. siis mulle helistasid igasugused, Komsomolskaja Pravda, New York Times jne. ja üks Komsomolskaja Pravda ajakirjanik, käis mulle nii hirmsasti pinda, ma ei kommenteerinud talle mitte midagi. Aga ta kommenteeris, et need siin kõik panid pihta, aga nüüd on nad Venemaal ikka

sama kõrgetel ametikohtadel. Miks teda tegi vihaseks. Aga ma ütlesin, et kuidas mina saan teid aidata.

Ü. Rajasalu: nagu te ütlesite, et seal olid need paroolid olemas, kui Estonia oli põhjas. Siis käidi seal tuukritega ja seal olid ka vene esindajad olemas. Siis kui Eesti mees magama pandi, saadeti magama, öeldi et enam midagi ei toimu. Siis ju tegelikult tuukrid seal all käisid. Ja on juttu olnud, et vene eriesindajad otsisid ju kohvrit. Kas see võis olla see sama kohver?

U. Roosimägi: Miks mitte. Ok. Räägime kohvist eraldi, see aparatuur on kahest osast. Üks aparatuur, mis seisab konkreetsetlennuki peal, teine aparatuur, mis seisab mingisuguse raketijaama või radari peal. Kes küsib, saadab välja selle impulsi. Ja kolmas on kohver, kus on need koodid sees, mis lubab sul seda programmi kogu aeg ümber programmeerida.

Ü. Rajasalu: aga see kohver ongi ju kõige tähtsam nendest.

U. Roosimägi: sa võid teised asjad ka kohvrisse panna, sa võid monteerida, vaadake, et sead teha sa ei pea seda kohvrit võtma, sa võid ükskõik mis suva radari pealt, ära monteerida ja panna ta kohvrisse. Kuis uur ta on, veneajal oli selline asi nagu moodne sõna „diplomaat” vot umbes nii suur. Kui mina siis hakkasin mõtlema selle peale, ütlen ausalt, et tulin sellele järeldusele, et kui midagi väga väärtuslikku selles laevas võiks olla, siis on see ainuke väärtus mis siit Eestist saaks, Ma ei usu, et keegi siit läbi Eesti toimetaks siia mingisugune väikse tuumareaktori.

M. Leivo: See oli siis selline süsteem, et kui lennuk alla kukkus, siis „oma-võõras” süsteem blokkis, ränikristallid plahvatasid lihtsalt. Kõige pealt mõeldi selle peale, et „oma-võõras” tule kätte ei satuks, ülejäänud oli köki-möki. Lennuki hind oli väga väike selle kõrval. Aitäh. Evelyn.

E. Sepp: Spekulatsioon, see mis autode peal oli, võis olla see asi- see staff mis lennuki peale läks, kohver, millest oli jutt, võis olla kajutis, mida tõepoolest tuukrid otsisid, mis on mitmetest kohtadest läbi käinud. Vahendaja Eestis, minu arusaamise kohaselt on seda kohvri lugu seostatud vendade Voroninitega. Ja mingi osaühing Kosmos, kes siis tegutses ja mingit sõjatehnikat vahendas. See võin ka intuiitiivselt loogiline järeldus. Aga, et oletame üheltpoolt et see oli Rootsi luure tellimus, siis....

U. Roosimägi: Niimoodi jooksis pressist läbi, seda kommentaari ütles Rootsi sõjaväe luure.

E. Sepp: .... Seal on mitmeid tõlgendusi, aga põhimõtteliselt võib ka sellisele järeldusele jõuda. Mis teie hinnangul, see pool otsa, mis siia poole jäi, et siis sadam, toll, kas siin pidi olema mõnes meie riigiasutuses ametlik või mitteametlik partner. Et toll ... on see loogiline.

U. Roosimägi: Muidugi pidi. Otseloomulikult. Tollis olid ju mingid paberid, mis läksid kaduma, see oli avalikult ka ju toodud. Teil on väärtuslik asi ja te hakkate seda üle piiri toimetama. Kui see operatsioon läheb käime, siis te peate kahe-kolmekordselt vältima, et te jääte vahele. Toll, piirivalve, mis veel, avastab selle tolliametnik... Rootslastel oli ju tolliga kokkulepe, et toll ei pidanud teatud asju kontrollima.

E. Sepp: siit edasi küsimus jätkuks, et see sama Rootsi tolliametniku tunnistus, see aastapäevad tagasi hargnema hakanud lugu. Nad ootasid ka 27. õhtu mingit saadetist laeva pealt, millele oli ka eskort vastu tellitud. Aga see pidid minema Arlanda lennuväljale ja on olnud ka mitmel puhul spekulatsioone, et Arlandal ootas üks lennuk, mille väidetavalt oli tellinud USA saatkond. Ja on olnud ka mitmeid punkte, mis viitavad näiteks Israelile. Kas niisugust asja on....

U. Roosimägi: Täitsa võimalik. Need asjad on ju, Venelased siia maani kasutavad seda parooli, nad on veidi modifitseerinud seda. Ja see on üks see on oma õhuruumi kaitsja. Ja sõjaajal on see üks võtmeküsimusi.

